

הכחשה – הצדקה – הארצה

כאסטרטגיות תיאולוגיות ופרשניות

במקום דברי פתיחה:

מתוך מאמר בכתיבה

ואנה יפנה אדם דתי, שכבר נקבע בלבו והושג בדעתו אמיתת תורתנו והוא שלם בדתו ומידותיו שעיין בחכמות ובמדעים, דעתו משוטטת בתרבות העמים וערכי העולם ומוסרו באו בלבבו - והנה עמדו בפניו פשטי התורה ומצא בהם פסוקים, שאינם עולים בקנה אחד לא עם מדע, לא עם תרבות ולא עם מוסר ונכנס לבית הספק ומבוכה באה בלבבו: הימשך אחר דעתו, הייטה אחר הערכים הממלאים לבו ויותר מאחורי גבו את פשוטי המקראות של תורת ה'? הלא נפשו הוא חובל, את חוט החיים הוא מנתק - את האוצר היקר הוא מזניח. שמא יבטל דעתו מול המקראות ויכניע לבו אל מול מה שנראה כדעת נותן התורה, הלא יחוש כבוגד בערכיו ויביא על עצמו נזק והפסד ויותר עם תחושת צער ומועקה ולא יחדל מלהיות בכאב לב ומבוכה גדולה [ע"פ פתיחת

מורה נבוכים והקדמת אורות הקדש ח"ג]

מה באמת יעשה לפי דעתכם? ניתן להעלות על הדעת 3 דרכים. אלו 3 הדרכים להתמודדות עם עומק של ההשגחה ומימושה בעולם.

רמב"ן הקדמת פירוש לאיוב

ויש דבר מכאיב הלבבות ומדאיב המחשבות ממנו לבד נמשכו רבים בכל הדורות לכפירה גמורה והוא הראות בעולם משפט מעוקל וצדיק ורע לו רשע וטוב לו.

איך מתמודדים עם קושי זו [ונשארים בתחום האמונה...]? כדי למעט במקורות להגיע אל עיקר הענין - אתם נדרשים כאן לחשיבה עצמית. רמז לשתי דרכים ידועות יכולות להכנס תחת הכותרת של הדחקה ושל הצדקה. בצד הבנת שתי דרכים אלו נסו להרמז לאפשרות שלישית דרך המקור הבא:

רמב"ם מורה נבוכים ח"ג פרק נד

והוסיף ענין אחר צריך מאד, והוא - אמרו, 'בארץ' - אשר הוא קוטב התורה; ולא כמחשבת ההורסים, שחשבו שהשגחתו ית' כלתה אצל גלגל הירח, ושהארץ ומה שבה נעזב, "עזב יי את הארץ" - אינו רק כמו שבאר לנו על יד אדון כל החכמים, "כי ליי הארץ" - יאמר, שהשגחתו גם כן בארץ כפי מה שהיא, כמו שהשגיח בשמים כפי מה שהם - והוא אמרו, "כי אני יי עושה חסד, משפט וצדקה בארץ". ואחר כן השלים הענין ואמר, "כי באלה חפצתי - נאום יי" - רצונו לומר, שכונתי - שיצא מכם 'חסד וצדקה ומשפט בארץ' - כמו שבארנו ב'שלוש עשרה מדות', כי הכונה - להדמות בהם ושנלך על דרכם.

איך ניתן ליישם שלוש דרכים אלו לשאלת הפתיחה בתחום הפרשנות? אני מבקש לתת לדרך השלישית שם: 'הארצה'. מהי הארצה?

מתוך וויקי פדיה

הארצה (באנגלית: Terraforming) של כוכב לכת או של גוף ירחי היא התהליך ההיפותטי של שינוי **האטמוספירה**, **הטמפרטורה** וה**אקולוגיה** של הגוף, על מנת שתנאים אלה יהיו זהים, או לכל הפחות קרובים, לאלה השוררים על פני **כדור הארץ**. בצורה זו **גרם השמים** יהפוך להיות מתאים לאכלוס על ידי **בני אדם**. לעתים משתמשים במונח הארצה באופן כללי יותר, באורח מוטעה, כמילה נרדפת ל"**הנדסה פלנטרית**". איך להבנתכם מתנהל הפרשנות בנתיב הארצה? תפיסה פרשנית ותיאולוגית זו נקשרת בדמותו של רבי עקיבא. שימו לב למקורות הבאים:

מדרש תנחומא (בובר) פרשת תזריע סימן ז

שאל טורנוסורפוס הרשע את ר' עקיבא איזה מעשים נאים של הקדוש ברוך הוא או של בשר ודם, א"ל של בשר ודם נאים, א"ל טורנוסורפוס הרשע הרי השמים והארץ יכול אתה לעשות כהם, א"ל ר' עקיבא לא תאמר לי בדבר שהוא למעלה מן הבריות, שאין שולטין בהן, אלא בדברים שהן מצויין בבני אדם. א"ל למה אתם מולים, א"ל אף אני הייתי יודע שאתה עתיד לומר לי כן, לכך הקדמתי ואמרתי לך מעשה בשר ודם הם נאים משל הקדוש ברוך הוא, הביא לו ר"ע שבולים וגלוסקאות, אמר לו אלו מעשה הקדוש ברוך הוא ואלו מעשה בשר ודם אין אלו נאים יותר מן השבילים, הביאו לי אנוצי פשתן וכלים מבית שאן, א"ל אלו מעשה הקדוש ברוך הוא ואלו מעשה בשר ודם, אין אלו נאים, א"ל

טורנוסרופוס הואיל הוא חפץ במילה, למה אינו יוצא מהול ממעי אמו, א"ל ר' עקיבא ולמה שוררו יוצא בו והוא תלוי בבטנו ואמו חותכו. ולמה אינו יוצא מהול, לפי שלא נתן הקדוש ברוך הוא לישראל את המצות אלא כדי לצרף בהן, לכך אמר דוד אמרת ה' צרופה וגו' (תהלים יח לא).
מהי התפיסה התיאולוגית העולה ממקור זה? את איזה מן המקורות דלעיל היא מזכירה? וכך גם ביחס לפרשנות:

ספרא מצורע ט יב

וְהָיָה בְּנִדְתָּהּ

זקנים הראשונים היו אומרים תהיה בנידתה לא תכחול ולא תפקוס עד שתבא במים עד שבא רבי עקיבא ולמד

נכנס הדבר לידי איבה והוא מבקש לגרשה

הא מה אני מקיים והדוה בנדתה תהא בנדתה עד שתבא במים.

מה המניע לפרשנות ר"ע? מה יכול להצדיק אותה?

דוגמא ארוכה ורחבה שיכולה להפגיש אותנו עם 3 הגישות יש בפרשת בן סרר ומורה. קראו את הפרשיה כפשוטה והשיבו לשאלות שאחריה.

דברים כא יח-כא

פִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹכֵר וּמוֹכֵה אֵינָנּוּ שׁ מֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וַיִּסְרוּ אֶתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֶלֵיהֶם: וְתִפְשׂוּ בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֶתוֹ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ וְאָל שַׁעַר מִקְדָּשׁ מוֹ: וְאָמְרוּ אֵל זִקְנֵי עִירוֹ וַיִּנְנוּ זֶה סוֹכֵר וּמִכָּה אֵינָנּוּ שׁ מֵעַ בְּקֹלָנוּ זֹלֶל נִסְבָּא: וְרַגְמָהוּ כָּל אֲנָשֵׁי עִירוֹ בְּאֲבָנִים נְמַת וּבַעֲרַת הָרַע מִקְרַבְךָ וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּכְאוּ:

1. מה חטאו של הבן?

2. בן כמה הוא?

3. מה עשוי להצדיק את העונש החמור?

4. שימו לב למוקדים בפרשה שעשויים להיות בסיס לפרשנות אחרת.

שימו לב לפריצת הדרך הראשונה של המדרש הבא:

ספרי דברים פרשת כי תצא פסקא ריח

איננו שומע בקול אביו ובקול אמו, יכול אפילו אמרו לו אביו ואמו להדליק את הנר ולא הדליק תלמוד לומר איננו שומע איננו שומע, לגזירה שוה מה איננו שומע האמור להלן זולל וסובא אף איננו שומע האמור כאן זולל וסובא ומה איננו שומע האמור להלן עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו אף איננו שומע האמור כאן עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו. ויסרו אתו במכות. ולא ישמע אליהם, מלמד שמלקים אותו בפני שלשה.

מהם שלושה החידושים שבמדרש? איך [לפחות שניים] מהם מקילים על הבנת ההגיון בפרשה? כדי להבין את המהלך שעשו חכמים בפרשה כדאי להכנס להלכות בן סורר ומורה. אם אתם בלחץ זמן דלגו למקור הבא.

משנה סנהדרין פרק ח

(ב) מאימתי חייב, משי אכל תרטימר בשר וישתה חצי ל' ג יין האיטלקי. רבי יוסי אומר, מנה בשר ול' ג יין. אכל בתבורת מצונה, אכל בעבור הח' דש, אכל מעשר שני בירושלים, אכל גבלות וטרפות, שקצים ורמשים, אכל דבר שהוא מצונה ודבר שהוא עברה, אכל כל מאכל ול' א אכל בשר, שתה כל משקה ול' א שתה יין, אינו נעשה בן סורר ומוכה, עד שי אכל בשר וישתה יין, שנאמר (שם) זולל נס' בא. נאף על פי שאין ראיה לדבר, זכר לדבר, שנאמר (משלי כג) אל תהי כס' באי יין בז' ל' בשר למו:

(ג) גנב משל אביו ואכל בפרשות אביו, משל אחרים ואכל בפרשות אביו, משל אחרים ואכל בפרשות אביו, אינו נעשה בן סורר ומוכה, עד שיגנוב משל אביו וי אכל בפרשות אחרים. רבי יוסי בר רבי יהודה אומר, עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו:

מה ההגיון ומה העיגון להלכות אלו?

את הקושי הגדול ואת הפתחים לפרשנות החילופית אנו מוצאים בשאלה הבאה:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עב עמוד א

תניא, רבי יוסי הגלילי אומר: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לבית דין ליסקל? אלא, הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות. אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב [נ"א ימותו יחיד ואל ימותו הרבים]. מהי הטענה? איך הייתם קוראים לסוג פרשנות כזו? האם היא מיישבת את הקושי המרכזי שנמצא בפרשה? מדוע?

רמז ראשון של הליכה אל כיוון רדיקלי יותר מצוי במשנה זו:

משנה סנהדרין פרק ח

(ד) הָיָה אָבִיו רוֹצֵה וְאָמוֹ אֵינָהּ רוֹצֵה, אָבִיו אֵינּוּ רוֹצֵה וְאָמוֹ רוֹצֵה, אֵינּוּ נַעֲשֶׂה בֶן סוֹרֵר וּמוֹרֵה, עַד שֶׁיְהִי שְׁנֵיהֶם רוֹצִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם לֹא הָיְתָה אָמוֹ רְאוּיָה לְאָבִיו, אֵינּוּ נַעֲשֶׂה בֶן סוֹרֵר וּמוֹרֵה. הָיָה אֶחָד מֵהֶם גֶּדֶם אוֹ חֲגָרָאוֹ אֶלֶם אוֹ סוּמָא אוֹ חֲרָשׁ, אֵינּוּ נַעֲשֶׂה בֶן סוֹרֵר וּמוֹרֵה, שְׁנַאָמֵר (דְּבָרִים כ"א) וְתִפְּשׂוּ בּוֹ אָבִיו וְאָמוֹ, וְלֹא אֶגְדָּמִין. וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ, וְלֹא חֲגָרִין. וְאָמְרוּ, וְלֹא אֶלְמִין. בְּנִנּוּ זֶה, וְלֹא סוּמִין. אֵינּוּ שׁוֹמֵרֵי מַעַבְדֵי לָנוּ, וְלֹא חֲרָשִׁין. מה ההגיון בדברי תנא קמא [רצון שני ההורים] איזו תפיסה הדגשה זו דוחה? ומה תאמר על הדרשה האחרונה [הורים בעלי מומים בנם לא נעשה בן סורר ומורה] – מה ההגיון בה? ומה בכלל עמדת ר' יהודה? הגמרא מציעה כמה פירושים לדבריו – הפירוש המתקבל מופיע לפניכם:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף ע"א עמוד א

תניא נמי הכי, רבי יהודה אומר: אם לא היתה אמו שוה לאביו בקול ובמראה ובקומה אינו נעשה בן סורר ומורה. מאי טעמא - דאמר קרא: איננו שמע בקולו מדקול בעינן שוין - מראה וקומה נמי בעינן שוין. מהו היסוד ה'אירוני' המצוי בדרשת ר' יהודה? המשך הגמרא מיד עומד על כך:

המשך הגמרא:

כמאן אזלא הא דתניא [=לפי איזו שיטה המקור הבא]: בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב - דרוש וקבל שכר, כמאן? כרבי יהודה, איבעית אימא: רבי שמעון היא, דתניא, אמר רבי שמעון: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאים אותו לסקלו? אלא לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב - דרוש וקבל שכר. אמר רבי יונתן: אני ראיתיו, וישבתי על קברו. מה פשר שאלתו של ר' שמעון? מה פירוש לא היה? מה פירוש 'דרוש וקבל שכר'? איך הייתם מכנים שיטת פרשנות זו [כשל ר' שמעון ור' יהודה]? ומהי עמדתו של ר' יונתן? את האפשרות השלישית אנו פוגשים בירושלמי:

ירושלמי סנהדרין פ"ח ה"א

א"ר יסא כל אילין מיליאי לא מסתברין דלא חילופין [=כל אלו ההלכות (של בן סורר ומורה) אינן הגיוניות שכן היה צריך להיות להיפך] - תני תדע לך שהוא כן, מי היה בדין שיהא חייב: הבן או הבת? הוי אומר הבת! ופטרה התורה את הבת וחייבה את הבן. מי היה בדין שיהא חייב: קטן או גדול? הוי אומר גדול! פטרה התורה את הגדול וחייבה את הקטן. מי היה בדין שיהא חייב: הגונב משל אחרים או הגונב משל אביו ואמו? הוי אומר הגונב משל אחרים! פטרה התורה הגונב משל אחרים וחייבה הגונב משל אביו ואמו. ללמדך שכולן אינן אלא בגזירת מלך:

שם

ואתייא כי דמר ר' יסא בשם ר' שבתי כל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא ששה חדשים בלבד.